

VỀ THUẬT NGỮ ISLAMISM (CHỦ NGHĨA ISLAM GIÁO)

Tóm tắt: *Islamism là thuật ngữ được hình thành trong quá trình nghiên cứu và luận giải các hiện tượng Islam giáo gây ảnh hưởng đến đời sống chính trị quốc gia và quốc tế. Tuy nhiên, đối với cả giới nghiên cứu, lẫn những người hoạt động thực tiễn, khái niệm này vẫn còn mờ ngó và mang một nội dung đầy tính tranh luận. Bản chất của Islamism là gì, đang là câu hỏi cần được làm rõ hiện nay.*

Cho đến nay, những nghiên cứu của các học giả Phương Tây về Chủ nghĩa Islam đã tích lũy được một khối lượng đồ sộ, nhưng về cơ bản lại chưa giúp giải thích được thỏa đáng bản chất của "hiện tượng" Islamism cho cả hai phía: những người làm chính trị và những tín đồ Muslim.

Ở Việt Nam, xét trên phương diện nhận thức, Chủ nghĩa Islam giáo là một đối tượng còn bỏ ngỏ trong các công trình nghiên cứu về Islam giáo.

Với tất cả những lý do trên, việc nghiên cứu về Chủ nghĩa Islam giáo là cần thiết xét từ góc độ nhận thức luận.

Từ khóa: *Islamism, Phong trào Islam giáo Chính trị, Islam giáo Chính thống, Islam giáo Cực đoan.*

1. Dẫn luận

Trong những tôn giáo lớn hiện nay trên thế giới, Islam giáo là một tôn giáo xuất hiện khá muộn so với các tôn giáo khác nhưng lại phát triển nhanh nhất và trở thành một trong những tôn giáo có ảnh hưởng hàng đầu. Hiện nay, trên thế giới có khoảng hơn một tỷ người gắn bó với niềm tin của đạo Islam. Nhưng điều đáng quan tâm là ở chỗ, so với những tôn giáo khác, Islam giáo hiện nay đã thể hiện rất rõ thái độ bài xích văn hóa bên ngoài. Có nhiều cách lý giải khác nhau về phản ứng và động thái nói trên của Islam giáo, với những cái nhìn thậm chí trái ngược nhau.

Trong khi những cuộc tranh luận học thuật còn đang tiếp tục, thì về mặt thực tiễn, những vấn đề xung đột sắc tộc, khủng bố, đảo chính mang tên Chủ nghĩa khủng bố gần như được gắn với Islam giáo ngày càng gia tăng. Thế giới Islam đang trở thành điểm nóng trong đời sống quốc tế. Số phận của nền văn minh

---

*. ThS., Đại học Giao thông Vận tải.

Islam giáo là một trong những vấn đề đáng quan tâm của lịch sử nhân loại. Trong mỗi quan tâm chung đó, Chủ nghĩa Islam giáo (Islamism) đã trở thành tâm điểm của giới nghiên cứu cũng như giới chính trị.

Islamism là một thuật ngữ đã và đang gây ra những tranh luận khác nhau trong giới học giả và các nhà hoạch định chính sách. Hiện có hai quan điểm khác nhau trong việc thừa nhận hay phủ định sự tồn tại của Islamism. Một số ý kiến phủ nhận sự tồn tại của hiện tượng Islamism. Theo đó, Islam giáo không chỉ là tôn giáo, còn là luật pháp, chính trị, văn hóa, đạo đức,... chỉ đạo và chi phối các lĩnh vực cơ bản của đời sống xã hội Islam giáo. Do vậy, không thể chia tách Islam giáo thành đời sống tôn giáo và đời sống chính trị - xã hội. Ngược lại, một số ý kiến khác tuy thừa nhận có Islamism, nhưng vẫn còn những quan điểm khác nhau.

Vậy Islamism là gì và có nên sử dụng thuật ngữ này không? Khi đặt ra vấn đề như vậy, chúng tôi ý thức được rằng, bản thân chúng tôi không thể tự đặt định cho hiện tượng Islamism. Mà vì, hiện nay Islamism dù sao cũng đã trở thành thuật ngữ phổ biến trên các phương tiện truyền thông và các nghiên cứu của học giả Phương Tây. Vấn đề còn lại sẽ là phải hiểu nó như thế nào?

Để giải quyết vấn đề trên, theo chúng tôi, cần tiếp cận cả ở bên trong và bên ngoài Islam giáo; đồng thời dựa vào những quan điểm khác nhau về Islamism để tìm và chỉ ra mẫu số chung, những dấu hiệu nội hàm của Islamism, mà tất cả các ý kiến bàn luận đã nêu. Theo đó, về cơ bản, có hai cách tiếp cận Islamism là cách tiếp cận bên ngoài - chủ yếu của Phương Tây, và cách tiếp cận bên trong từ thực tiễn của Islam giáo.

2. Cách tiếp cận thứ nhất - hệ quy chiếu của Phương Tây

Cách tiếp cận này bắt nguồn từ các nhà nghiên cứu và quan sát của Phương Tây, những người vốn đã quen thuộc với các thuật ngữ: nhà nước thế tục, tôn giáo tách khỏi nhà nước, trả tôn giáo về cho đời sống cá nhân với những trải nghiệm và thức ngộ của cá thể,... Họ dùng chúng để nhận biết các cộng đồng người theo Islam giáo là Cộng đồng - Tôn giáo (Community - Religion). Tôn giáo mới là đặc trưng để phân biệt là Muslim (người theo Islam giáo) hay Non - Muslim (người không theo Islam giáo). Vì thế, sự khác biệt về dân tộc hay khu vực không còn là điều quan trọng với người Muslim.

Đây là tính chất đặc thù mà có lẽ không tôn giáo và mô hình nhà nước nào trong lịch sử có được. Ngay từ thời Islam giáo sơ kỳ, tôn giáo và nhà nước, thần quyền và thế quyền đã là một. Nói cách khác, Islam vừa là tôn giáo, vừa là phương cách sống của toàn bộ xã hội, từ giáo lý, giới luật, nghi lễ đến luật pháp, chính trị, nếp sống,... đều thống nhất chặt chẽ trong một tôn giáo.

— Như vậy, có thể nói, nếu dùng hệ quy chiếu Phương Tây để nhìn vào xã hội Islam, thì khó hình dung ra một xã hội mà đời sống tôn giáo và đời sống xã hội hòa nhập làm một. Do đó, nhìn chung, Phương Tây đã duy lý hóa Islam, làm mất diện mạo thực của xã hội Islam giáo như nó vốn có.

Xét về mặt học thuật, cách tiếp cận bên ngoài này đem lại hiệu quả đáng thất vọng và bản thân người Muslim cũng sẽ nổi giận, do họ bị hiểu sai. Cũng có nghĩa, muốn thực sự hiểu Islam và Islamism, phải xem xét nó trong hiện thực, mô tả đúng như những gì nó đã và đang có. Nếu không, sẽ chỉ đem lại một cách nhìn phiến diện, giáo điều về hiện thực Islam giáo.

Cách tiếp cận thứ nhất này đã dẫn đến ba kết quả về Islamism:

Một là, đồng nhất Islam, Islamism với Islam giáo Chính thống (Islamic Fundamentalism). Đại biểu của cách tiếp cận này là Robert. H. Pelletreau, Graham Fuller⁽¹⁾ và Fred Halliday⁽²⁾. Đây là một sự quy giản tới mức cầu thả của một số nhà quan sát Phương Tây. Vì vậy, nó đã không nhận được sự đồng tình của chính những người trong giới nghiên cứu.

Martin Kramer, một biên tập viên và chuyên gia về Islam giáo ở Trung Đông đã chỉ ra sai lầm của các nhà nghiên cứu đồng nhất này, và cho rằng, sự đồng nhất Islam giáo với Islamism của các học giả Mỹ là một sự xúc phạm đến Islam giáo⁽³⁾. Thật vậy, lịch sử đã chứng minh, Islam giáo là một nền văn minh. Từ trong quá khứ đến hiện tại, nền văn minh ấy đã in dấu ấn mạnh mẽ của nó lên các nền văn minh khác. Vì vậy, không thể đánh đồng một phong trào tôn giáo với một nền văn minh. Điều đó cũng có nghĩa là vừa cố tình cố sù cho Chủ nghĩa Islam giáo Chính thống, vừa muốn dè bẹp mọi căn tính khác của người Muslim⁽⁴⁾.

Hai là, Islamism là Trào lưu Islam giáo Chính thống (Islamic Fundamentalism). Nhóm ủng hộ quan điểm này gồm John Esposito, Robert. H. Pelletreau, Fred Halliday, Olivier Roy, Daniel Pipes, Gills Kepel, Graham Fuller, v.v...(Lưu ý, sự liệt kê chỉ có tính tương đối, vì một học giả có thể đứng trên hai quan điểm trong cùng một vấn đề).

Theo Global Oneness, “Islamism” dùng để chỉ một tập hợp các tư tưởng chính trị xuất phát từ các quan điểm khác nhau của Trào lưu Islam giáo Chính thống (Islamic Fundamentalism), trong đó cho rằng Islam không chỉ là một tôn giáo, mà còn là một hệ thống chính trị chi phối những mệnh lệnh pháp lý, kinh tế và xã hội của nhà nước⁽⁵⁾. Do đó, như Tarek Osman nhận xét, Islamism như một tiếng kèn báo hiệu và đối với những người muốn tìm kiếm một bản sắc, một sự khác biệt so với văn hóa Phương Tây, sự giàu có, tự do,... thì đã đến lúc phải quay trở lại với tôn giáo thuần túy⁽⁶⁾.

Cũng đi theo hướng tiếp cận trên, Daniel Pipes lý giải thêm về Islamism hiện nay. Theo ông, Islamism được coi là sự trở về với truyền thống, nhưng thực tế lại không như vậy. Nếu Islam giáo truyền thống là sự mặc khải của Allah (Thượng Đế) cho sứ giả là Mohammad, thì Islamism là ý thức hệ chính trị dựa trên Chủ nghĩa Toàn trị - Chế độ Cực quyền⁽⁷⁾.

Không quá phức tạp trong cách định nghĩa, vẫn có hai học giả Islam giáo đồng quan điểm với các học giả Phương Tây khi cho rằng, Islamism là Islam Chính thống (Islamic Fundamentalism), là sự thức tỉnh đức tin⁽⁸⁾.

Trước hết, cần phải hiểu thuật ngữ “Fundamentalism” được dùng ở đây là có vấn đề của nó. Đối với người Kitô giáo, chữ “Fundamentalism” dùng để chỉ những nhóm người muốn diễn giải kinh sách theo nghĩa đen mà không cần xem xét hoàn cảnh ra đời của câu kinh đó. Vì vậy, theo họ, thuật ngữ này hàm ý chỉ trích, mỉa mai những người bảo thủ trong tôn giáo.

Ngược lại, đối với người Muslim, thuật ngữ này (Islamic Fundamentalism) để chỉ nhóm Islam Chính thống mới dựa tín điều của họ vào *Kinh Qur'an* và *Sunna*. Vì vậy, với họ, nội dung của từ đó không xấu xa như cách hiểu của Phương Tây⁽⁹⁾. Do đó, cùng một thuật ngữ Fundamentalism nhưng cách hiểu ở Phương Tây và Islam giáo lại khác nhau. Nếu trong Kitô giáo, việc diễn giải kinh sách theo nghĩa đen mà không căn cứ vào hoàn cảnh ra đời của câu kinh, sẽ là giáo điều, bảo thủ, sẽ dẫn đến trì trệ, chậm hoặc không thể phát triển. Nhưng đối với tín đồ Muslim, Fundamentalism lại không được hiểu như vậy. Theo họ, *Kinh Qur'an* và *Sunna* là nền tảng thần học và pháp học Islam giáo. Nhóm tín đồ nào dựa trên hai nguồn này làm điểm tham chiếu và xuất phát điểm của các tín điều thì được gọi là Islamic Fundamentalism. Vì vậy, nếu ở Kitô giáo, đó là điều cần phê phán, thì ở Islam giáo, nó dường như là một sự quy phục hoàn toàn Đấng Tối Cao bằng việc thừa nhận tính tuyệt đối của *Kinh Qur'an* là không cần bàn luận. Tuy nhiên, họ có trích nguyên văn tinh thần của *Kinh Qur'an* hay không lại là một câu chuyện khác. Đây chính là vấn đề mà một trong hai hình thái căn bản của Islamism gặp phải là Islam giáo Chính thống.

So sánh như vậy để thấy, nếu dùng hệ quy chiếu của Phương Tây để lý giải hiện tượng Phương Đông, trong đó có Islam giáo, ắt hẳn sẽ gặp phải những chướng ngại để tìm ra bản chất.

Ba là, Islamism còn là khuynh hướng Islam giáo Triệt để (Radical Islamists), Islam giáo Cực đoan (Extremists) gắn với hệ tư tưởng phát xít⁽¹⁰⁾. Đại biểu cho quan điểm này là Pelletreau⁽¹¹⁾ và Daniel Pipes. Hai vị này khẳng định, Islamism là một hệ tư tưởng so sánh với các hệ tư tưởng khác của thế kỷ XX⁽¹²⁾, đó là ý thức hệ chính trị dựa trên Chủ nghĩa Toàn thống (Totalitarianism)⁽¹³⁾. Islamism

như một phiên bản không tương của thời kỳ hiện đại, giống như hệ tư tưởng phát xít của thế kỷ XX⁽¹⁴⁾.

Một lần nữa, những cách nhìn nhận này bị phản đối ngay ở Phương Tây. Martin Kramer vạch trần sự phân chia lập lờ có chủ đích của Pelletreau là mang dụng ý, một viên đạn nhưng trúng hai đích: được lá phiếu bầu cho ông ta khi tỏ ra chống Islam cực đoan; và việc cố tình chia cắt Islam giáo như vậy đã đặt ra ngoài lề luật pháp phong trào Islam khiến cho nó “buộc phải cực đoan”⁽¹⁵⁾.

Quan điểm của Pipes cũng bị học giả Islam giáo Khaled Abou El Fadl phản đối. Ông cho rằng, việc đưa thần học và pháp học Islam vào đời sống không có nghĩa là đem cả thần quyền (Theocracy) hay áp dụng chính sách áp bức và độc đoán trong xã hội, mà đạo đức và luân lý của Islam chỉ áp dụng trong những trường hợp cần thiết⁽¹⁶⁾.

Tương tự với Fadl, Francois Burgat cho rằng, những lý lẽ của Pipes độc địa và nguy hiểm⁽¹⁷⁾. Amartya Sen, một trong những bậc thầy của tư tưởng đương đại đã lật đổ “lẽ phải thông thường” của một số học giả Phương Tây trong cách nhìn nhận về Islam giáo. Ông cho rằng, thật kỳ quái khi những người đang muốn vượt qua những căng thẳng và xung đột gắn với Islam Chính thống lại dường như không thể xem người Islam bằng chính con người Islam⁽¹⁸⁾. A. Sen lập luận, ngay cả Phương Tây khi tìm kiếm một cách điên rồ cái “Islam ôn hòa”, cũng cứ lẫn lộn giữa sự ôn hòa trong niềm tin chính trị với tính ôn hòa của đức tin⁽¹⁹⁾.

Các dẫn dụ nêu trên cho thấy, những cách tiếp cận về Islamism hiện nay không có sự thống nhất về mặt thuật ngữ.

Bernard Lewis, nhà sử học hàng đầu về Islam cho rằng, thuật ngữ Islamism có thể gây ra sự hiểu nhầm⁽²⁰⁾ với một trào lưu của Kitô giáo. Theo ông, cách gọi “Trào lưu Chính thống” chỉ nên dùng trong phạm vi của Kitô giáo. Tuy nhiên, Lewis cũng không đưa ra một định nghĩa nào thay thế cho thuật ngữ Islamism.

John Esposito sau này đã tránh sử dụng thuật ngữ “Islamism”. Theo ông, nếu có nói về Islam, thì đó chỉ là sự thức tỉnh đức tin và các hoạt động Islam chứ không phải Islamism⁽²¹⁾. Vì vậy, trong một cuốn sách được xuất bản năm 1992, John Esposito đã đặt tiêu đề “*The Islamic Threat: Myth or Reality?*” (*Mối đe dọa Islam: Chuyện hoang đường hay có thực?*) để khẳng định sự mơ hồ của các nhà nghiên cứu về thuật ngữ này.

Tóm lại, trong cách tiếp cận thứ nhất, Islamism được định nghĩa như sau:

- Islamism được đồng nhất với Islam giáo.
- Islamism là Trào lưu Islam giáo Chính thống.
- Islamism là phong trào ý thức hệ cực đoan.

3. Cách tiếp cận thứ hai, từ thực tiễn của Islam giáo

Với cách nhìn này, Islamism được xem xét đa dạng hơn so với cách tiếp cận thứ nhất. Theo đó, Islam được thừa nhận không chỉ là một tôn giáo, mà còn là toàn bộ phương thức sống của cộng đồng và cá nhân, không phân biệt. Islamism là phong trào sinh ra, tồn tại và ảnh hưởng trực tiếp lên thực thể xã hội Islam ấy. Với cách nhìn có phổ rộng như vậy nên kết quả của nhận thức cũng đem lại được khá nhiều nội dung phong phú về Islamism.

Thứ nhất, Islamism là tập hợp ý thức hệ chính trị, hướng dẫn toàn bộ đời sống xã hội. Cho nên, việc khôi phục những giá trị của Islam là cần thiết, dù phải sử dụng bạo lực. Đại biểu cho quan điểm này là Berman⁽²²⁾ và Fred Halliday. Hai vị này cho rằng, Islamism là cách giải quyết các vấn đề chính trị hiện đại bằng việc tham khảo các văn bản gốc của Islam⁽²³⁾; ngoài ra còn phải kể đến Phong trào Anh em Islam giáo, Hasan al - Banna và Sayyid Qutb, Shukri Mustafa, Khomeini, Mawdudi⁽²⁴⁾, v.v...

Tương tự, theo một số học giả, Islamism là chính trị, truyền giáo và thánh chiến⁽²⁵⁾. Jacques Rolleet, giảng viên Khoa Chính trị học, Đại học Tổng hợp Rouen (Pháp) cho rằng, Islamism là phong trào thức tỉnh đức tin để tiếp thêm sức sống cho cộng đồng Islam, bằng cách củng cố mối liên hệ chặt chẽ giữa tôn giáo và chính trị, biến những tín đồ thành những chiến binh của Islam giáo⁽²⁶⁾.

Như vậy, Islamism là một tư tưởng chính trị mà những tín đồ có thể áp dụng vào các hoạt động cai trị và chính trị, đồng thời họ có thể truyền bá thông qua các hoạt động xã hội⁽²⁷⁾.

Thứ hai, Islamism là sản phẩm của thời kỳ thuộc địa; là trào lưu chính trị khẳng định bản sắc; chống lại hiện đại hóa và những ảnh hưởng từ Phương Tây⁽²⁸⁾. Oliver Roy nhấn mạnh, các Trào lưu Chính thống (Fundamentalists) kịch liệt phản đối những sự liên hệ hay ảnh hưởng của văn hóa Phương Tây, tránh xa những gì thuộc về Phương Tây. Theo Francois Burgat, Islamism là sự tìm kiếm sự khác biệt văn hóa với Phương Tây và quay trở lại với những biểu tượng văn hóa thời kỳ tiền thuộc địa⁽²⁹⁾. Theo Daniel Pipes, Islamism xuất hiện là minh chứng tất yếu cho vết thương thời hiện đại. Theo ông, Islam đã phát minh ra ba phản ứng để đối phó với hiện đại: Chủ nghĩa Thế tục, Chủ nghĩa Cải lương và Chủ nghĩa Islam giáo. Ông còn cho rằng, Islamism có ba nội dung chính: một là, sự sùng kính thiêng liêng *Luật Sharia*; hai là, từ chối ảnh hưởng của Phương Tây; ba là, chuyển đức tin vào ý thức hệ⁽³⁰⁾.

Thứ ba, Islamism là một tập hợp những phong trào chính trị đem lại sắc diện mới cho thế giới Islam: nhà nước Islam thế tục. Đại diện quan điểm này là: Margot Badran⁽³¹⁾, Oliver Roy, Francois Burgat, Eli Berman, Anthony J. Dennis⁽³²⁾.

Trong các cách giải thích thuật ngữ “Islamism” theo cách tiếp cận thứ hai, cách hiểu này xem chừng dễ chấp nhận hơn đối với người ngoài Islam. Nhưng ngược lại, đa phần người Islam giáo và Islamism lại không đồng tình với họ.

Nhiều người trong số này phản đối việc sử dụng các thuật ngữ của Phương Tây và khẳng định niềm tin chính trị và mục tiêu của họ chỉ đơn giản là một biểu hiện của niềm tin tôn giáo Islam, là thực hiện ý chỉ của Đấng Tối Cao.

Theo những người Muslim, cách mà Phương Tây gọi là Chính trị Islam (Political Islam) hay Nhóm Chủ trương Islam (Islamists) là một sự áp đặt, sẽ gây ra sự bất hòa, thậm chí như chủ nghĩa đế quốc áp đặt cho các nước nhược tiểu⁽³³⁾. Với họ, cách “chụp mũ” như vậy của những học giả Phương Tây khiến cho người khác hiểu lầm. Bởi vì, không phải những nhóm Islam nào tỏ ra nguy hiểm với văn hóa của Phương Tây, thì cũng đều là những nhóm nguy hiểm⁽³⁴⁾.

Tuy nhiên, với các nhóm như Mặt trận Cứu nguy Islam giáo ở Algeria hoặc Jamaa Islamiya ở Ai Cập, thì phương tiện truyền thông ở các nước Islam lại sử dụng các thuật ngữ Nhóm Chủ trương Islam giáo (Islamist) và Islamism để phân biệt với tín đồ Islam (Muslim) và Islamic (Islamist)⁽³⁵⁾.

Như vậy, vấn đề không đồng nhất trong giải thích thuật ngữ Islamism không chỉ gặp phải trong các học giả Phương Tây, mà còn trong chính nội bộ những người thuộc về tôn giáo này. Do đó, có học giả đặt ngược lại vấn đề: Ai là người có quyền định nghĩa Islam xấu, Islam tốt, Islam ôn hòa, Islam giáo Chính thống, Islam giáo Cực đoan? Và những quyết định này dựa trên các tiêu chuẩn nào?⁽³⁶⁾ Đương nhiên, đây là câu hỏi không dễ trả lời.

Có thể nhận định, Islamism là sản phẩm của một phong trào phát triển trong thế giới Islam. Vì vậy, ý tưởng của nó là không thống nhất và được thể hiện trong một số phân nhánh khác nhau.

Những dẫn chứng trên đây cho thấy, việc thống nhất được thuật ngữ này là một khó khăn cho cả các học giả bên ngoài Islam lẫn những người Muslim.

Tóm lại, trong cách tiếp cận thứ hai, Islamism được định nghĩa như sau:

- Islamism là tập hợp ý thức hệ chính trị, hướng dẫn toàn bộ đời sống xã hội. Cho nên, việc khôi phục những giá trị của Islam là cần thiết, dù phải sử dụng bạo lực, cực đoan.

- Islamism là sản phẩm của thời kỳ thuộc địa; là trào lưu chính trị khẳng định bản sắc; chống lại hiện đại hóa và những ảnh hưởng từ Phương Tây.

- Islamism là một tập hợp những phong trào chính trị đem lại sắc diện mới cho thế giới Islam: nhà nước Islam thế tục.

Như vậy, cách tiếp cận thứ hai có phổ rộng hơn. Bởi vì, ngoài những dấu hiệu chung như cách thứ nhất đã chỉ ra, cách tiếp cận này còn cho thấy, Islamism là một phong trào không thống nhất, gồm các hình thức với chiến lược và phương pháp khác nhau. Tất cả đều đã và đang là những khuynh hướng hiện thực ảnh hưởng lên thế giới Islam và các nền văn minh ngoài Islam.

4. Kết luận

Theo chúng tôi, dù tiếp cận từ bên trong hay bên ngoài, Islamism có 4 dấu hiệu cơ bản sau đây: *Thứ nhất*, Islamism nhất định phải liên quan đến những vấn đề chính trị - xã hội. *Thứ hai*, Islamism không chỉ là ý thức hệ mà còn là phong trào hiện thực. *Thứ ba*, Islamism được cho là có nguồn gốc xuất phát từ trong giáo lý, giáo luật Islam giáo. *Thứ tư*, Islamism còn gắn liền với nhiều phương thức thực hiện khác nhau nhằm duy trì và khuếch tán các giá trị Islam giáo trong đời sống hiện đại. Chính vì vậy, nó tạo ra các biến thể khác nhau của Islamism trong thời gian gần đây.

Như vậy, căn cứ vào bốn dấu hiệu chỉ nội hàm của Islamism đã liệt kê trên đây, chúng tôi cho rằng có rất nhiều phong trào hiện thực của Islam giáo được coi là ngoại diên của thuật ngữ này. Đó là Phong trào Phục hưng Islam giáo, Cách mạng Iran, Trào lưu Islam giáo Chính thống, Trào lưu Islam giáo Cực đoan, Phong trào Anh em Islam giáo, Hamas, Taliban, Salafism, v.v... Trong đó, Trào lưu Islam giáo Chính thống và Trào lưu Islam giáo Cực đoan được xem như là sự kết hợp giữa thần học và truyền thống tôn giáo với các học thuyết chính trị - xã hội đương đại. Cả hai có động cơ giống nhau: mong muốn Islam giáo quay trở lại như thời kỳ ban đầu. Ở đó, Islam giáo không chỉ là tôn giáo, mà còn là nền tảng tinh thần hướng dẫn toàn bộ đời sống xã hội. Tuy nhiên, phương pháp và hình thức biểu hiện của hai trào lưu này lại khác nhau. Trào lưu Islam giáo Chính thống được xem là bảo thủ, cực đoan trên phương diện lý thuyết. Trào lưu Islam giáo Cực đoan không chỉ khuyến khích và thúc đẩy bạo lực trên phương diện động cơ mà còn ở phương pháp hành động. Do đó, Trào lưu Islam giáo Cực đoan gần gũi với Chủ nghĩa khủng bố Islam giáo.

Vì vậy, theo chúng tôi, trong các phong trào Islam giáo kể trên, Trào lưu Islam giáo Chính thống và Trào lưu Islam giáo Cực đoan là hai hình thái cơ bản của Islamism. Bởi vì, chúng thỏa mãn được nhiều nhất các dấu hiệu đã được liệt kê về Islamism. Đây là hai hình thái điển hình nhất của Islamism được rút ra trên cơ sở tổng kết và khái quát hiện thực vận động của thế giới Islam giáo trong vài ba thập niên gần đây./.

CHÚ THÍCH

1. http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_fundamentalism.
2. www.opendemocracy.net/globalization/left_jihad-3886.jsp.
3. Martin Kramer (2003), "Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?", *Middle East Quarterly*, Spring 2003, Vol. 10, N° 2:65-77.
4. Amartya Sen (2012), *Căn tính và bạo lực: Huyền tưởng về số mệnh*, Nxb. Tri thức, Hà Nội: 50.
5. www.experiencefestival.com/Islamism_history.
6. <http://en.wikipedia.org/wiki/Islamism>.
7. Daniel Pipes (1998), "Islam and Islamism: Faith and Ideology", Feature article, Policy, Vol. 18, N° 1: 25.
8. http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_fundamentalism.
9. Khalid Abu El Fadl (2012), *Vụ trộm vĩ đại: cuộc giằng co với tư tưởng quá khích*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội: 9.
10. www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/Islamism.
11. Robert. H. Pelletreau (1996), *Dealing with the Muslim Politics of the Middle East: Algeria, Hamas, Iran*, Near East and North Africa Bureau, May 8.
12. Daniel Pipes (1998), "Islam and Islamism: Faith and Ideology", Feature article, Policy, Vol. 18, N° 1: 24.
13. Daniel Pipes (1998), "Islam and Islamism: Faith and Ideology", Feature article, Policy, Vol. 18, N° 1: 25.
14. Daniel Pipes (1998), "Islam and Islamism: Faith and Ideology", Feature article, Policy, Vol. 18, N° 1: 24.
15. Martin Kramer (2003), "Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?", *Middle East Quarterly*, Spring 2003, Vol. 10, N° 2: 65-77.
16. Khalid Abu El Fadl (2012), *Vụ trộm vĩ đại: cuộc giằng co với tư tưởng quá khích*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội: 11.
17. Francois Burgat (2005), *Face to Face with Political Islam*, I. B. Tauris, The French Ministry of Culture, London: 178.
18. Amartya Sen (2012), *Căn tính và bạo lực: Huyền tưởng về số mệnh*, Nxb. Tri thức, Hà Nội: 50 - 51.
19. Amartya Sen (2012), *Căn tính và bạo lực: Huyền tưởng về số mệnh*, Nxb. Tri thức, Hà Nội: 52.
20. en.wikipedia.org/wiki/Islamic_fundamentalism.
21. Martin Kramer (2003), "Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?", *Middle East Quarterly*, Spring 2003, Vol. 10, N° 2: 65-77.
22. *Islamism* - wikipedia, the free encyclopedia.
23. Fred Halliday, "The Left and The Jihad", *Open Democracy*, 6 April 2011.
24. Mehdi Mozaffari, "What is Islamism? History and Definition of a Concept", *Totalitarian Movements and Political Religions*, March 2007, Vol. 8, N° 1:17 - 33.
25. *Understanding Islamism*, Middle East/North Africa Report, N° 37, 2 March 2005.
26. <http://vietbao.vn/The-gioi/Dao-Hoi-khac-gi-voi-chu-nghia-Hoi-giao/>
27. Ban Tôn giáo Chính phủ (2012), *Báo cáo tổng quan đề án nghiên cứu Islam và văn hóa Islam*, Hà Nội: 31.
28. erfblog.org/.../Islamism-and-islamist-movement-into-a-hist...
29. *Islamism* – wikipedia, the free encyclopedia.
30. Daniel Pipes (1998), "Islam and Islamism: Faith and Ideology", Feature article, Policy, Vol. 18, N° 1: 23.
31. Margot Badran (2001), "Understanding Islam, Islamism, and Islamic Feminism", *Journal of Women's History*, Vol. 13, N° 1: 47 - 52.
32. en.wikipedia.org/wiki/Islamic_fundamentalism.
33. Khalid Abu El Fadl (2012), *Vụ trộm vĩ đại: cuộc giằng co với tư tưởng quá khích*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội: 12.
34. Khalid Abu El Fadl (2012), *Vụ trộm vĩ đại: cuộc giằng co với tư tưởng quá khích*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội: 10 - 11.

35. *Islamism* - wikipedia, the free encyclopedia.
 36. www.newstatesman.com/religion/2010/02/muslim-religious-moderation.

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Khalid Abu El Fadl (2012), *Vụ trộm vĩ đại: cuộc giằng co với tư tưởng quá khích*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội.
2. Amartya Sen (2012), *Căn tính và bạo lực: Huyền tưởng về số mệnh*, Nxb. Tri thức, Hà Nội.
3. Francois Burgat (2005), *Face to Face with Political Islam*, I. B. Tauris, The French Ministry of Culture, London.
4. Ban Tôn giáo Chính phủ (2012), *Báo cáo tổng quan đề án nghiên cứu Islam và văn hóa Islam*, Hà Nội.
5. Martin Kramer (2003), "Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?", *Middle East Quarterly*, Spring 2003, Vol. 10, N°. 2.
6. Daniel Pipes (1998), "*Islam and Islamism: Faith and Ideology*", Feature article, Policy, Vol. 18, N°. 1.
7. www.mideastweb.org/Middle-East-Encyclopedia/Islamism.
8. http://en.wikipedia.org/wiki/Islamic_fundamentalism.

ON TERM OF ISLAMISM

Islamism is a term that is established during the process of study and explaining the phenomena of Islam tradition which impact on politics nationally and internationally. This concept, however, is still open and takes a content-packed debate for both the research and the practical activities. "What is nature of Islamism?" is a question needed to be clarified today.

Up to now, the research of the Western scholars on Islamism has accumulated a huge mass, but they basically have not helped to explain the nature of Islamism appropriately for politicians and the Muslim yet.

In Vietnam, on aspect of awareness, Islamism is an open object in the research on Islam. With all the reasons above, the study on Islamism is necessary considering from the perspective epistemology.

Key words: *Islamism, Islamic movement, politics, Orthodox Islam, Extreme Islam.*
